

Petr Novotný, Jitka Ivičičová,
Ivana Syrůčková,
Pavčina Vondráčková

 GRADA®

Nový občanský zákoník

RODINNÉ PRÁVO

- ◆ manželství a registrované manželství
- ◆ domácí násilí
- ◆ osvojení nezletilého, zletilého
- ◆ rodiče a děti

Rödl & Partner

PRO KAŽDÉHO
PRÁVO §

JUDr. Petr Novotný, Ph.D.

Většinu svého profesního života se zabývá obchodním a finančním právem. Více než dvacet let je činný jako vedoucí partner advokátní kanceláře Rödl & Partner v České republice. Vedle toho působí též na katedře finančního práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Je autorem nebo spoluautorem řady odborných publikací, učebnic i článků.

Mgr. Jitka Ivičičová

Po absolvování Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně působila pět let ve veřejné správě, od roku 2008 spolupracuje s advokátní kanceláří Rödl & Partner a od roku 2013 je vedoucí právního oddělení její brněnské pobočky. Zaměřuje se především na občanské, obchodní, pracovní a správní právo. Působí v zastupitelstvu města Brna. Je autorkou řady odborných článků z oblasti občanského, obchodního a pracovního práva.

JUDr. Ivana Syrůčková

Od absolvování Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze se věnuje advokacii. Specializuje se na občanské právo, zejména na právo majetkové a rodinné, a dále na obchodní a pracovní právo. Během své advokátní praxe získala nemalé zkušenosti v legislativní činnosti. Od roku 2005 spolupracuje jako externí pracovník s Českým vysokým učením technickým v Praze, kde na Fakultě stavební vyučuje právo. Je členkou Kárné komise České advokátní komory. Je autorkou nebo spoluautorkou vědeckých i populárně naučných článků.

JUDr. Pavlína Vondráčková

Od absolvování Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze se specializuje na občanské právo zejména se zaměřením na právo rodinné, na obchodní a finanční právo. Od roku 2003 spolupracuje s advokátní kanceláří Rödl & Partner. Vedle toho působí též na katedře finančního práva a finanční vědy Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Působí jako členka Kárné komise České advokátní komory. Je autorkou nebo spoluautorkou několika odborných publikací, učebnic a vědeckých i populárně naučných článků.

Na odborné podpoře této publikace se podílela společnost **Rödl & Partner**.

Společnost Rödl & Partner patří v České republice k jedné z nejvýznamnějších mezinárodních poradenských společností. Poskytuje služby ve všech oblastech podnikání; dovede propojit právní, daňové, auditorské a podnikové sféry poradenství, a to díky své síti více než dvou set poradců všech uvedených oborů. V České republice působí od roku 1991, pobočky má v Praze a Brně.

Díky dlouholetým zkušenostem zná Rödl & Partner požadavky a možnosti českého trhu. Respektuje přeshraniční zájmy klienta, místní poměry a zároveň zajišťuje vysoký a jednotný standard poskytovaných služeb. Na základě úzké interdisciplinární spolupráce poradců na národní i mezinárodní úrovni nabízí společnost ucelený soubor poradenských služeb šitých na míru. Týmy složené z českých i zahraničních odborníků tak poskytují komplexní poradenství v národním i mezinárodním kontextu.

Rödl & Partner je držitelem prestižního ocenění Právnická firma roku 2012 a 2013 v oboru daňového práva.

Celosvětově je kancelář zastoupena 91 pobočkami v 40 průmyslových zemích. Silnou pozici zaujímá především na trhu ve střední, východní a západní Evropě, ale i v Asii a USA.

Petr Novotný, Jitka Ivičičová,
Ivana Syrůčková,
Pavlína Vondráčková

Nový občanský zákoník

RODINNÉ PRÁVO

Grada Publishing

PRO KAŽDÉHO
PRÁVO §

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována ani šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude **trestně stíháno**.

Edice Právo pro každého

**JUDr. Petr Novotný, Ph.D, Mgr. Jitka Ivičičová, JUDr. Ivana Syrůčková,
JUDr. Pavlína Vondráčková**

**Nový občanský zákoník
Rodinné právo**

TIRÁŽ TIŠTĚNÉ PUBLIKACE:

Vydala GRADA Publishing, a.s.
U Průhonu 22, Praha 7 jako svou 5462. publikaci

Realizace obálky Jan Dvořák
Sazba Jan Šístek
Odpovědná redaktorka Ing. Michaela Průšová
Počet stran 200
První vydání, Praha 2014
Vytiskly Tiskárny Havlíčkův Brod, a.s.

© GRADA Publishing, a.s., 2014

ISBN 978-80-247-5167-2

GRADA Publishing: tel.: 234 264 401, fax: 234 264 400, www.grada.cz

ELEKTRONICKÉ PUBLIKACE:

ISBN 978-80-247-9135-7 (ve formátu PDF)
ISBN 978-80-247-9136-4 (ve formátu EPUB)

Obsah

Úvod	9
Kapitola 1 Manželství a registrované partnerství	13
i. Manželství	13
<i>Vznik manželství</i>	15
<i>Právní překážky uzavření manželství</i>	22
<i>Zdánlivé manželství a neplatnost manželství</i>	24
<i>Zánik manželství</i>	26
ii. Registrované partnerství	40
<i>Vznik registrovaného partnerství</i>	40
<i>Povinnosti a práva partnerů</i>	42
<i>Zánik partnerství</i>	43
iii. Zavedení neurčitého pohlaví	44
Kapitola 2 Uspokojování potřeb rodiny, rozhodování a obstarávání záležitostí rodiny, vzájemné zastupování manželů	45
i. Uspokojování potřeb rodiny	45
ii. Rozhodování a obstarávání záležitostí rodiny	48
iii. Vzájemné zastupování manželů a vzájemné vyživovací povinnosti manželů.	51
iv. Obvyklé vybavení rodinné domácnosti	51
v. Rodinný závod	52
Kapitola 3 Manželské majetkové právo	55
i. Zákonný režim	56
ii. Správa společného jmění v zákonném režimu	59
iii. Smluvený režim	61
iv. Veřejný seznam	61
v. Správa majetku ve smluveném režimu	63
vi. Režim založený rozhodnutím soudu	63
vii. Správa majetku v režimu založeném soudním rozhodnutím a režim oddělných jmění	65
viii. Ochrana třetích osob	65
ix. Vypořádání společného jmění	67

<i>Dohoda o vypořádání</i>	67
<i>Rozsudek</i>	67
<i>Zákonná domněnka</i>	70
x. Bydlení manželů	70
xi. Bydlení po zániku manželství	72
Kapitola 4 Vyživovací povinnost	75
i. Vzájemná vyživovací povinnost manželů	75
ii. Výživné rozvedeného manžela	76
iii. Vyživovací povinnost mezi předky a potomky	78
iv. Vyživovací povinnost mezi rodiči a dětmi	80
v. Výživné a zajištění úhrady některých nákladů neprovdané matce	83
Kapitola 5 Příjmení manželů	85
i. Příjmení manželů při vzniku manželství	85
ii. Příjmení manželů po rozvodu manželství	86
Kapitola 6 Zvláštní ustanovení proti domácímu násilí	89
Kapitola 7 Příbuzenství a švagrovství	93
Kapitola 8 Styk dítěte s osobou blízkou	97
Kapitola 9 Určování a popírání otcovství	99
i. Surogátní mateřství	99
<i>Je ale v českých podmínkách náhradní mateřství legální?</i>	99
ii. Otcovství	102
<i>Otcovství svědčí manželce matky</i>	103
<i>Popření otcovství svědčí manželce matky</i>	104
<i>Otcovství svědčící muži, který dal souhlas s umělým oplodněním,</i> <i>tzv. jedenapůltá domněnka otcovství</i>	106
<i>Uznání otcovství souhlasným prohlášením</i>	106
<i>Otcovství určené soudem</i>	108
Kapitola 10 Osvojení nezletilého	111
i. Pojem osvojení	112
ii. (Ne)zrušitelnost osvojení	113
iii. Přímé a nepřímé osvojení	114
iv. Kdo se může stát osvojitelem?	116

v. Předadopční péče	119
vi. Souhlas rodiče s osvojením	121
vii. Kvalifikovaný nezáměr rodiče o dítě	124
viii. Souhlas dítěte	126
ix. Které dítě může a které nemůže být osvojeno	127
x. Jméno a příjmení dítěte, anonymita	127
xi. Osvojení manželem rodiče dítěte (tzv. nepravé osvojení)	129
xii. Náhradní mateřství	130
xiii. Mezinárodní osvojení	130
Kapitola 11 Osvojení zletilého	133
Kapitola 12 Rodiče a děti	137
i. Osobní jméno a příjmení dítěte	140
ii. Rodičovská odpovědnost	143
<i>Pozastavení rodičovské odpovědnosti</i>	144
<i>Omezení rodičovské odpovědnosti</i>	150
<i>Zbavení rodičovské odpovědnosti</i>	150
iii. Péče o dítě a jeho ochrana	156
iv. Osobní styk rodiče s dítětem	158
v. Zastoupení dítěte	162
vi. Péče o jmění	163
vii. Rodičovská odpovědnost po rozvodu manželství	166
viii. Zvláštní opatření při výchově dítěte	168
Kapitola 13 Poručenství, opatrovnictví, pěstounství	171
i. Poručenství	171
<i>Kdy soud jmenuje dítěti poručníka</i>	171
<i>Kdo se může stát poručníkem</i>	172
<i>Kdy funkce poručníka zaniká</i>	174
<i>Povinnosti poručníka</i>	175
<i>Co se stane, když poručník zemře</i>	176
ii. Opatrovnictví dítěte	176
<i>Opatrovník pro správu jmění dítěte</i>	177
iii. Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče	179
iv. Hostitelská péče	180
v. Pěstounství	180
<i>Kdo se může stát pěstounem</i>	182
<i>Práva a povinnosti pěstouna</i>	184

<i>Pěstounské péče z pohledu sociálně-právní ochrany dětí</i>	184
<i>Zprostředkování pěstounské péče</i>	185
<i>Práva a povinnosti osoby pečující a osoby v evidenci</i>	187
<i>Dohoda o výkonu pěstounské péče</i>	188
<i>Státní příspěvek na výkon pěstounské péče</i>	189
<i>Dávky pěstounské péče</i>	189
<i>Ústavní výchova</i>	193

Úvod

Nový občanský zákoník přináší ucelené zpracování soukromoprávních vztahů. Problematika rodinného práva byla před nabytím účinnosti nového občanského zákoníku upravena roztržštěně, a to především v zákoně č. 94/1993 Sb., o rodině, ale i v občanském zákoníku, zejména v jeho ustanoveních o vypořádání společného jmění manželů, o nájmu bytu apod. Od 1. ledna 2014 se ruší zákon o rodině, jakož i dřívější občanský zákoník a rodinné právo je upraveno pouze v *novém občanském zákoníku*.

V souvislosti s rodinnými vztahy je namístě zmínit i institut registrovaného partnerství, který je zakotven v zákoně č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 239/2008 Sb., kterým se mění některé zákony související s registrovaným partnerstvím. Považujeme za nekoncepční, že zákonodárci ryze z politických a ideologických důvodů a pod nátlakem lobbistických skupin nezahrnuli problematiku registrovaného partnerství do nového občanského zákoníku. Existence samostatného zákona o registrovaném partnerství, obsahující zejména právní úpravu vzniku registrovaného partnerství jako trvalého společenství dvou osob stejného pohlaví, jejich vzájemných práv a povinností, zániku a dalších skutečností, zůstává zachována i po roce 2014. Nekoncepčnost je podtržena tím, že na registrované partnery se nevztahuje druhá část nového občanského zákoníku, ale pro registrované partnerství a práva a povinnosti partnerů se obdobně použijí ustanovení o manželství a o právech a povinnostech manželů upravené v části první, třetí a čtvrté nového občanského zákoníku.

Právní úprava části druhé občanského zákoníku upravující rodinné právo se převážně zaměřuje na právo manželské, ačkoli statisticky je prokázáno, že většina partnerů žije v nesezdaném soužití, ze kterého se narodila více než polovina všech dětí. Na tuto nejpočetnější skupinu osob bohužel nový občanský zákoník nemyslí a úprava pro nesezdané partnerství v novém občanském zákoníku chybí. Novému občanskému zákoníku je také třeba vytknout, že opomněl upravit problematiku náhradního mateřství.

Rodinné právo je založeno na vztazích a na emocích a tomu do značné míry odpovídá i právní úprava části druhé, která obsahuje celou řadu ideových a proklamativních ustanovení, jako například, že si manželé jsou povinni vzájemnou úctou, žít spolu, být si věrni, poskytovat si informace o svých příjmech a stavu svého jmění apod. Na první pohled by se mohlo zdát, že mají působit jen jako morální rámec a nejsou vymahatelná. Tímto způsobem nemusí být na předmětná ustanovení nahlíženo po několika letech účinnosti nového soukromoprávního kodexu ze strany Ústavního soudu České republiky při rozhodování o stížnostech pro porušení ústavně zaručených základních práv a svobod. Nelze předvídat bohatost různých žalob, jimiž se účastníci budou domáhat plnění povinností stanovených zákonem, resp.

budou uplatňovat náhradu škody nebo nemajetkové újmy spočívající zejména v neplnění povinností stanovených mezi manželi.

Srovnáme-li obsah dosavadního zákona o rodině a rodinného práva obsaženého v novém občanském zákoníku, zjistíme, že text obsažený v novém kodexu vzrostl z hlediska počtu paragrafů, ale i obsahu, o více než dvojnásobek. Cílem zákonodárců bylo pomocí bohatších textů problematiku lépe vysvětlit. Jestli se to zdařilo, ukáže až čas.

V této publikaci se snažíme čtenáři přiblížit nejdůležitější změny v rodinném právu, které se od 1. ledna 2014 staly součástí našich životů. V oblasti rodinného práva máme bohaté praktické zkušenosti, které jsme vám chtěli alespoň částečně touto formou předat. Pro lepší názornost jsme se proto rozhodli některé texty doplnit příklady. Některé pasáže publikace ve vás mohou budit dojem, že se příliš pouštíme do oblasti psychologie a vztahových hodnocení. Přistoupili jsme k tomu na základě našich praktických poznatků, z nichž vyplývá, že se mnohé příběhy velmi podobají. To nám umožňuje učinit závěr, co bývá nejčastějším problémem v mezipartnerských vztazích. Ve výsledku a po letech viděno bývá považováno za nejdůležitější důstojné zvládnutí rozchodu a udržení dobrých vztahů s dětmi. Tato publikace má rovněž za cíl ubezpečit ty, kteří se ocitli v nepříznivé osobní situaci, kdy řeší rozchod s partnerem či manželem, že i jejich záležitost má řešení. Věříme, že vám tato publikace bude nápomocna v základním zorientování se v rodinném právu a novinkách, které nový občanský zákoník přináší. Jsme si vědomi toho, že opomíjíme řadu témat, která by si zasloužila pozornost. Jedním z nich jsou například mezinárodní únosy dětí. I když se může zdát, že jde o téma značně speciální a okrajové, není tomu tak. Znalost základní právní úpravy totiž znamená prevenci před neuváženými kroky, které mohou znamenat i ztrátu dítěte. Naším cílem je se i k těmto tématům v budoucnu blíže vyjádřit.

Právní úprava rodinného práva se nezměnila natolik dramaticky jako jiná pododvětví občanského práva. Nicméně i v rodinném právu nalezneme zcela nové instituty a odlišné pojetí oproti dosavadní právní úpravě. Například je nově možné uzavřít manželství pomocí zástupce i jiného pohlaví, než je zastoupený. Více je akcentována povinnost manželů se vzájemně podporovat a pomáhat si. V rámci sporného rozvodového řízení se opět zjišťují příčiny rozvratu manželství. Návrh na rozvod manželství se už neoznačuje žalobou. Proces rozvodu manželství je upraven s určitými odlišnostmi oproti předcházející právní úpravě v zákoně o zvláštních řízeních soudních. Napříště už ve většině případů rozvodu manželství není možné rozhodnout bez nařízení jednání. Soud musí vyslechnout účastníky. Zavádí se srovnatelná míra životní úrovně všech členů rodinného společenství a s tím související vzájemná vyživovací povinnost. Dosud užívaný pojem společné domácnosti se nahrazuje pojmem rodinná domácnost a stanoví se povinnosti manželů podílet se nákladově na jejím vedení, i když žijí odděleně. Nově je upraven pojem rodinný závod jako společné podnikání spřízněných osob. Nová právní úprava umožňuje věřiteli bez ohledu na modifikaci režimu společného jmění manželů uspokojit se z majetku ve společném jmění manželů, ačkoli dluh vznikl jen jednomu z manželů nejen za trvání, ale i před vznikem manželství. V oblasti ur-

čování a popírání otcovství se doplňuje nová, tzv. jedenapůltá právní domněnka otcovství mající spojitost s umělým oplodněním ženy. Odstraňuje se kompetence nejvyššího státního zástupce podat v případě zmeškání popřené lhůty návrh na popření otcovství. Prodlužuje se lhůta pro popření otcovství manželem matky na šest let od narození dítěte. V oblasti osvojení dochází k průlomové změně, protože je znovu po čtyřiašedesáti letech umožněno osvojit i zletilého. Znovu se tak osvojení chápe jako právní nástroj, kterým se především upravují osobní poměry osvojence a osvojitele (tedy navození stavu, kdy se z cizích, biologicky nepříbuzných lidí stanou z pohledu práva rodiče a potomci). Ve vztahu mezi rodiči a dětmi dochází k obsahovému rozšíření pojmu rodičovské odpovědnosti se zdůrazněním na povinnosti a odpovědnost rodičů. Zakotvuje se participační právo dítěte ve vztahu k rodičům, kdy má dítě právo přiměřeně ke svému věku na informace a na vyjádření svého názoru, ale i participační právo v soudním řízení. Zdůrazňují se rovněž povinnosti dětí pomáhat přiměřeným způsobem v rodinné domácnosti.

Petr Novotný

Kapitola 1 Manželství a registrované partnerství

i. Manželství

Manželství požívá zákonné ochrany. Nový občanský zákoník jako jeden z hlavních účelů manželství nově zdůrazňuje vzájemnou podporu a pomoc. Manželé jsou si povinni úctou, jsou povinni žít spolu, být si věrni, vzájemně respektovat důstojnost, podporovat se, udržovat rodinné společenství, vytvářet zdravé rodinné prostředí a společně pečovat o děti. V této kapitole zmiňujeme rovněž institut registrovaného partnerství a jeho odlišnosti od manželství.

Doposud byla úprava rodinného práva obsažena především v zákoně č. 94/1993 Sb., o rodině. Právní problematika manželství a rodiny byla upravena roztríštěně, a to především v zákoně o rodině, ale i v občanském zákoníku (zákoně č. 40/1964 Sb.), zejména v jeho ustanoveních o vypořádání společného jmění manželů, o nájmu bytu apod. Od 1. ledna 2014 se ruší zákon o rodině, jakož i občanský zákoník, a rodinné právo upravuje pouze zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „*nový občanský zákoník*“).

Na roveň manželství není záměrně postaven poměrně nový institut registrovaného partnerství, který je zakotven v zákoně č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Zákon o registrovaném partnerství upravuje vznik registrovaného partnerství jako trvalého společenství dvou osob stejného pohlaví, jejich vzájemná práva a povinnosti, zánik registrovaného partnerství, jakož i další otázky. Jak už bylo zmíněno úvodem, právní úprava zákona o registrovaném partnerství zůstává zachována i po roce 2014 a není obsažena v druhé části nového občanského zákoníku, nýbrž stále tvoří samostatnou problematiku upravenou jiným právním předpisem.

Institut manželství je v novém občanském zákoníku upraven obdobně jako v dosavadním zákoně o rodině, přesto dochází k určitému posunu ve vnímání účelu manželství, respektive ve zdůraznění některých jeho funkcí.

Zákon o rodině vymezoval manželství jako společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem, jehož hlavním účelem je *založení rodiny a řádná výchova dětí*. Judikatura k zákonu o rodině zdůrazňovala tři funkce manželství, a to funkci *biologickou, výchovnou a ekonomickou*. Biologická funkce spočívala zejména v uspokojení sexuálních potřeb manželů a v plození dětí. Výchovná funkce sledovala vytvoření platformy pro řádnou výchovu dětí.

Ekonomická funkce manželství zajišťovala základní hmotné zabezpečení členů rodiny, zejména dětí a starších členům širší rodiny s akcentem na to, že si všichni členové rodiny mají povinnost vzájemně pomáhat, jakož i pečovat o zvýšení hmotné a kulturní úrovně rodiny.

Právní úprava manželství v novém občanském zákoníku vymezuje v § 655 manželství jako trvalý svazek muže a ženy vzniklý zákonem stanoveným způsobem, přičemž hlavní účel manželství je spatřován v **založení rodiny, řádné výchově dětí a vzájemné podpoře a pomoci**. To znamená, že se oproti stávající právní úpravě doplňuje povinnost manželů **vzájemně se podporovat a pomáhat si**.

Na první pohled se mohou uvedené povinnosti jevit samozřejmostí a pouhou deklarací bez valného efektu. Jde o logické a očekávatelné vyjádření toho, jak by měly zdravé lidské vztahy fungovat. Manželství má být společenstvím nejbližších lidí, u kterých se předpokládá nejen vzájemné plnění zákonných, ekonomických povinností (např. vyživovací povinnosti), ale i povinností morálních spočívající ve vyjádření maximální míry empatie jednoho manžela vůči druhému, porozumění k jeho vnímání života, vyjádření lásky, úcty a respektu. Vzájemná podpora a pomoc představují maximální možné vzájemné pochopení, povzbuzování, útěchu a oporu v tom nejširším slova smyslu. Ačkoli lze vzájemnou podporu a pomoc chápat jako naprostou notoriety (všeobecně známou skutečnost), zákonodárce měl potřebu tuto zásadu zdůraznit hned v úvodních ustanoveních části druhé týkajících se manželství. Může to mít několikový význam. Nový občanský zákoník obecně zdůrazňuje na mnoha místech skutečnosti, které mají spíše jen morální a proklamativní význam, a rodinné právo není v tomto směru výjimkou. Dalším hlediskem může být i to, že se soud v rámci řízení o rozvod manželství bude při zkoumání kvalifikovaného rozvratu (je-li manželství hluboce a trvale rozvráceno a nelze očekávat jeho obnovení) zabývat zjišťováním příčin rozvratu. Soud může zajímat, zdali manželé naplňovali soužitím a svým chováním předpoklad stanovený zákonem, zdali si byli věrni, vzájemně respektovali svou důstojnost, podporovali se, udržovali rodinné společenství, vytvářeli zdravé rodinné prostředí a společně pečovali o děti, popř., který z manželů tyto povinnosti porušil a nese vinu na rozvratu manželství. Zákonodárce záměrně klade nemalý akcent na význam manželství a odpovědnost manželů vůči sobě navzájem a vůči svým dětem. Zásada vzájemné podpory a pomoci prostupuje manželství po celou dobu jeho existence, i když na významu může nabývat zejména u párů uzavírajících manželství v pozdějším věku, u nichž není reprodukční funkce manželství už aktuální a z tohoto důvodu zásada vzájemné podpory a pomoci předchází zásadě založení rodiny a řádné výchovy dětí.

Zdůraznění zásady vzájemné podpory a pomoci mezi manželi vytváří protipól chování, které zákon označuje jako tzv. domácí násilí. Fenomén domácího násilí se bohužel v současnosti objevuje v rodinných vztazích stále častěji, a to jak v podobě násilí fyzického, psychického, sociálního nebo ekonomického, resp. v jeho kombinacích, vykonávaného na druhém z manželů nebo i dalších členech rodiny. Nebezpečí tohoto jevu lze spatřovat zejména v jeho různých a na první pohled nepozorovatelných projevech, které ve výsledku paralyzují oběť domácího násilí natolik, že není schopna samostatně a efektivně vyřešit narušený vztah

a eliminovat agresivitu násilníka. Proto je třeba věnovat této problematice mnohem větší pozornost nejen v rovině psychologické, ale i právní. Téma domácího násilí je natolik silné, že by svým rozsahem pokrylo samostatnou publikaci.

Vznik manželství

Nový občanský zákoník ctí dosavadní právní úpravu, podle které může manželství vzniknout na základě sňatku občanského i církevního, a to i přesto, že původní záměr nového kodexu byl jiný. Věcný záměr počítal pouze s úpravou občanského sňatku a až v průběhu legislativních prací byla do nového civilního kodexu zařazena varianta uzavření církevního sňatku jako sňatku na roveň postaveného sňatku občanskému za podmínky, že bude projev vůle snoubenců uzavřít manželství učiněn před orgánem církve nebo náboženské společnosti registrované ve smyslu zákona č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů.

Podíváme-li se do minulosti, zjistíme, že církevní sňatek nebyl v naší zemi vždy akceptován jako obřad mající právní následky vzniku manželství. Církevní obřad byl zařazen do právního řádu až novelou zákona o rodině, tj. zákonem č. 234/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění zákona č. 132/1982 Sb. Touto novelou byla do zákona o rodině doplněna ustanovení týkající se možnosti uzavřít vedle sňatku občanského i církevní sňatek. Odpadla tak nutnost uzavřít v případě zájmu o církevní sňatek i sňatek občanský. Novela vtělila do zákona o rodině nová ustanovení, na základě kterých mohli snoubenci učinit prohlášení o uzavření manželství před osobou pověřenou oprávněnou církví nebo náboženskou společností, která má k uzavírání sňatků zvláštní oprávnění udělené Ministerstvem kultury po splnění požadavků stanovených zákonem o církvích a náboženských společnostech. Toto oprávnění měly v České republice všechny registrované církve a náboženské společnosti. Aby se však u církevních sňatků předešlo problémům s posuzováním podmínek pro uzavření platného a existujícího manželství, byla přijata úprava, že církevní sňatek mohl být uzavřen až poté, kdy snoubenci předložili osobě pověřené církví osvědčení vydané příslušným matričním úřadem, od jehož vydání neuplynuly více než tři měsíce, a o tom, že splnili všechny požadavky zákona pro uzavření platného manželství. Zákon o rodině z důvodů provázanosti stanovil povinnost orgánu státem registrované církve nebo náboženské společnosti, před kterým bylo uzavřeno manželství, do třech pracovních dnů od uzavření manželství doručit protokol o uzavření manželství s uvedením povinných náležitostí stanovených v zákoně o matrikách příslušnému matričnímu úřadu, v jehož správním obvodu bylo manželství uzavřeno.

Nová právní úprava občanského zákoníku zavádí pro občanský i církevní sňatek pojem „**sňatečný obřad**“. Jedná se o pojem, který doposud právní řád neužíval. Věcně se nejedná o nic nového. Jde o pouhé nahrazení termínu svatební obřad novým pojmem sňatečný obřad, který vyjadřuje proces uzavření manželství shodně pro občanský i církevní sňatek. Nový

občanský zákoník po vzoru zákona o rodině označuje muže a ženu, kteří hodlají vstoupit do manželství, za snoubence. Manželství vzniká okamžikem, kdy snoubenci učiní svobodný a úplný souhlasný projev vůle, že spolu vstupují do manželství. Občanský sňatek a církevní sňatek se liší pouze tím, vůči komu je projev snoubenců vstoupit do manželství, směřován. Projeví-li snoubenci osobně vůli vstoupit do manželství před orgánem veřejné moci v přítomnosti matrikáře, jde o sňatek občanský, a projeví-li tuto vůli před orgánem církve nebo oprávněné náboženské společnosti, jedná se o sňatek církevní.

Prakticky to probíhá tak, že se snoubenci, kteří se rozhodnou vstoupit do manželství, nejprve obrátí na matriční úřad, kde si vyzvednou tiskopis „Dotazník k uzavření manželství“, nebo si jej opatří stažením z internetu – z webových stránek Ministerstva vnitra www.mvcr.cz. Obsahem dotazníku jsou nejen identifikační údaje snoubenců, včetně rodného čísla, rodného jména, osobního stavu apod., ale i prohlášení, kde snoubenci chtějí manželství uzavřít, zdali budou užívat společné příjmení, resp. jaké příjmení budou užívat jejich děti, ponechají-li snoubenci svá dosavadní příjmení. Součástí dotazníku je rovněž poučení pro ženu, že může užívat příjmení svého manžela v mužském tvaru za okolností, že je cizinkou, státní občankou České republiky, která však má nebo bude mít trvalý pobyt v cizině, státní občankou České republiky, jejíž manžel je cizinec a státní občankou České republiky, která je jiné než české národnosti. Obsahem dotazníku je rovněž prohlášení snoubenců, že jim nejsou známy okolnosti vylučující uzavření manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav, a že zvážili úpravu budoucích majetkových vztahů, uspořádání budoucího bydlení a hmotné zajištění rodiny po uzavření manželství.

Matričnímu úřadu příslušnému dle místa, do jehož správního obvodu spadá místo vybrané snoubenci k uzavření manželství, se předkládají doklady vymezené zákonem č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o matrikách“). Matriční úřad na základě těchto dokladů posoudí, zdali jsou splněny zákonem stanovené podmínky pro uzavření manželství. Matriční úřad může předloženi stanovených dokladů prominout, je-li jejich opatření spojeno s těžko překonatelnou překážkou. Doklady předkládané matričnímu úřadu musí mít náležitosti veřejných listin. Jsou-li vystaveny orgány cizích států, musí být opatřeny potřebnými ověřeními (tzv. Apostilou), nestanoví-li mezinárodní smlouva, kterou je ČR vázána, jinak, a musí být úředně přeloženy do českého jazyka. Snoubenci jsou povinni prokázat matričnímu úřadu svou totožnost. Občané České republiky s trvalým pobytem na jejím území předkládají zejména rodný list, doklad o státním občanství, případný pravomocný rozsudek o rozvodu předchozího manželství nebo úmrtí list zemřelého manžela. Matriční úřad si ověří výpisem údajů z informačního systému evidence obyvatel údaje o místě trvalého pobytu snoubenců a o jejich osobním stavu. Cizí státní příslušníci s trvalým pobytem v cizině předkládají uvedené dokumenty nebo obdobné dokumenty, pokud jim byly cizím státem vydány, a k tomu doklad o právní způsobilosti uzavřít manželství, potvrzení o osobním stavu a pobytu, bylo-li cizím státem vydáno, potvrzení vydané Policií České republiky o oprávněnosti pobytu na území

České republiky. Potvrzení Policie České republiky nemusí předkládat občané Evropské unie, občané jiného smluvního státu Dohody o Evropském hospodářském prostoru, nebo jejich rodinní příslušníci. Toto potvrzení nesmí být ke dni uzavření manželství starší sedmi pracovních dnů. V případě, že je uzavíráno manželství prostřednictvím zmocněnce, musí cizinci předložit matričnímu úřadu potvrzení o tom, že bude manželství v jejich domovském státě uznáno za platné. Zákon o matrikách zohledňuje situaci, kdy snoubenec, cizinec, nemluví nebo nerozumí česky nebo jde o snoubence neslyšícího či němého. V takovém případě musí být při prohlášení o uzavření manželství přítomen tlumočnick a náklady spojené s jeho účastí u sňatečného obřadu nese až na výjimky snoubenec, v jehož zájmu byl tlumočnick povolán. Bez přítomnosti tlumočnicka nelze v takových případech prohlášení o uzavření manželství učinit. Nejde-li o tlumočnicka jmenovaného ministrem spravedlnosti, nebo předsedou krajského soudu, skládá tlumočnick slib ve znění stanoveném zákonem o znalcích a tlumočnickích do rukou matrikáře.

Z důležitých důvodů může krajský úřad, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno, povolit na žádost snoubenců, aby projev vůle jednoho z nich o vstupu do manželství za něj učinil jeho zmocněnec. Posouzení závažnosti důvodů je ryze na krajském úřadu, který o nich rozhoduje ve správním řízení. Předpokladem uskutečnění sňatečného prohlášení za účasti zmocněnce je, aby nejprve nabylo právní moci rozhodnutí krajského úřadu o povolení uzavřít manželství zmocněncem. Mezi důležité důvody například patří dlouhodobý pobyt snoubence v cizině, nemoc snoubence, popřípadě také zájem na utajení jeho pobytu v souvislosti s ochranou svědka apod. Pro uzavření manželství zmocněncem je výslovně stanovena písemná forma plné moci, na níž musí být podpis zmocnitele úředně ověřen. Tím je předcházeno riziku případného omylu či zneužití, protože projev vůle na základě zmocnění má závažné právní následky. Z plné moci musí vyplývat přesné označení snoubenců, údaje osvědčující jejich totožnost, jakož i další rozhodné skutečnosti, přesné označení zmocněnce a další údaje, které jsou obsahem dotazníku k uzavření manželství. Jedná se zejména o prohlášení o příjmení snoubenců a jejich společných dětí, dále prohlášení, že snoubencům nejsou známy překážky, které by jim bránily uzavřít manželství, že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvažili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství. Plnou moc může snoubenec odvolat. Odvolání plné moci je účinné jen tehdy, dozví-li se o něm druhý snoubenec dříve, než učiní svůj sňatečný projev vůle. Manželství s využitím zmocněnce lze uzavřít jen výjimečně a oba snoubenci nemohou být zmocněncem zastoupeni. **Zastoupen zmocněncem může být jen jeden ze snoubenců. Nově nemusí být zmocněnec stejného pohlaví jako zastoupený.** Z uvedeného vyplývá, že prakticky mohou stát před oddávajícím dvě ženy nebo dva muži. Pro právní vztah mezi zmocnitelem a zmocněncem platí ustanovení o zastoupení v § 436 a násl. nového občanského zákoníku. Zmocněncem neboli, jak stanoví nový občanský zákoník v ustanovení § 436, zástupcem je osoba, která je oprávněna právně jednat jménem jiného. Ze zastoupení vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému. Není-li zřejmé, že

někdo jedná za jiného, platí, že jedná vlastním jménem. Zastoupit jiného nemůže ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného, ledaže při smluvním zastoupení zastoupený o takovém rozporu věděl nebo musel vědět.

Má-li být uzavřen církevní sňatek, snoubenci nejprve musí předložit oddávajícímu osvědčení vydané matričním úřadem, v jehož správním obvodu má být manželství uzavřeno. Osvědčení musí obsahovat potvrzení o tom, že snoubenci splnili veškeré požadavky, stanovené zákonem pro uzavření manželství, a nesmí být ode dne jeho vydání do dne sňatečného obřadu starší šesti měsíců. Po uzavření církevního sňatku je oddávající povinen doručit protokol o uzavření manželství do tří pracovních dnů od uzavření manželství matričnímu úřadu, v jehož správním obvodu došlo k uzavření manželství.

Matriční úřad na základě protokolu o uzavření občanského či církevního sňatku provede zápis do knihy manželství, kam zapíše jména, příjmení, popřípadě rodná příjmení, den, měsíc, rok a místo narození, rodná čísla, osobní stav a státní občanství muže a ženy, kteří uzavřeli manželství, den, měsíc, rok a místo uzavření manželství, jména a příjmení, popřípadě rodná příjmení, den, měsíc, rok a místo narození rodičů manželů, dohodu manželů o příjmení a v případě, že si manželé ponechají dosavadní příjmení, i dohodu o příjmení dětí v mužském a ženském tvaru, jména, příjmení a rodná čísla svědků (jde-li o cizince, který nemá rodné číslo, datum a místo jeho narození), datum zápisu a podpis matrikáře. Kniha manželství zůstává u matričního úřadu uložena sedmdesát pět let po provedení posledního zápisu a poté je předána k archivaci.

Zákon o rodině stanovil obecný postulát, že snoubenci před uzavřením manželství mají navzájem poznat své charakterové vlastnosti a svůj zdravotní stav. Zákon o rodině tuto vzájemnou informovanost snoubenců stanovil jako předpoklad k založení manželství, které má splnit svůj účel, jímž je založení rodiny a řádná výchova dětí. Nesplnění uvedeného předpokladu samo o sobě nemělo vliv na platnost a existenci manželství, a to ani v případě, že byl druhý snoubenec o některých skutečnostech neinformován, nebo dokonce byl uveden v omyl. Zákon tak vycházel z toho, že založení rodiny je vážné rozhodnutí, v němž se zračí dospělost a které s sebou nese odpovědnost. Byl zohledňován předpoklad, že by se snoubenci měli informovat nejen o aktuálním zdravotním stavu, ale i genetické zátěži a případných rodinných dispozicích, protože ty mohou mít závažné a nevratné dopady nejen na vztah manželů, širší rodiny, ale i na budoucí generace. Zvláště významné a řadu komplikací způsobující jsou dispozice psychických onemocnění vyskytujících se v rodinách snoubenců. Je známé, že psychická onemocnění a poruchy osobnosti, které psychiatrie neřadí pod nemoci, ale charakterové defekty, jsou i v současné, moderní době velmi problematicky řešitelné, léčitelné a ovlivnitelné. Tyto poruchy se nemusí nikterak projevit hned po sňatku, ale během života se vyvíjejí a mohou být důvodem nejen rozpadu manželství, ale i vztahů v celé širší rodině. Tyto zátěže rozhodně není možné podcenit a je třeba mít na paměti, že budou mít s největší pravděpodobností dopady na potomky snoubenců. Zákon o rodině tak zdůrazňoval potřebu znalosti snoubenců o těchto záležitostech, aby mohli zodpovědně

uvážit, zdali jsou připraveni i za těchto okolností sdílet s druhým snoubencem, potažmo však i v širším kontextu s jeho rodinou, další život. Neméně významnou byla i vzájemná znalost snoubenců o svých charakterových vlastnostech, které v mnohém vycházejí z výchovného prostředí rodiny, mohou být generačně zakódovány a predikují přístup snoubence k běžným záležitostem života a především k výchově dětí. Rozdílný výchovný přístup rodičů k dětem bývá častou příčinou rozpadu manželství, kompletního rozkolu vzájemných vztahů i mezi rodiči a dětmi a může děti nevratně poškodit. Proto by snoubenci měli věnovat této problematice před uzavřením manželství maximální možnou pozornost, informovat se poctivě o zdravotním stavu, rodinných dispozicích, ale i poznat vzájemně rodinná prostředí, ze kterých pocházejí. Neříká se nadarmo, že si člověk nebere jen svého partnera, ale i jeho rodinu. Jakkoli se to na počátku, zejména ve fázi akutní zamilovanosti a „růžových brýlí“, nemusí jevit významným, v průběhu života i přehlížené drobnosti mohou napáchat značné problémy s nevratnými následky.

Uzavření manželství je velmi vážné rozhodnutí ovlivňující život jedince, a proto by i příprava na něj měla významu tohoto kroku odpovídat. Kdy jindy by měli být snoubenci k sobě otevření a upřímní, informovat se vzájemně o případných negativních faktorech, než v době nejvyšší zamilovanosti před sňatkem? Je třeba připustit, že větší efekt způsobí přiléhavá osvěta upozorňující na potřebu řešit tyto otázky než direktiva stanovená v zákoně. Samotná deklarace povinností snoubenců informovat se o charakterových vlastnostech a zdravotním stavu před vznikem manželství bez jakékoli sankce za nesplnění, nemá valného významu. To však neznamená, že by měla být ignorována, ba přímo naopak. Vzájemná informovanost je však spíše v rovině morální a lidské než v rovině právní. V praxi se často setkáváme s případy rozvádějících se manželů i po několik desetiletí trvajícím manželství. Je zvláštní sledovat rostoucí trend, kdy u těchto párů nebývá hlavní příčinou rozvratu manželství ochlazení v jejich citovém životě, nesoulad zájmů či životních cílů, ale existence různých fenoménů typu poruch osobnosti, alkoholismu, zvýraznění negativních charakterových vlastností apod., pro které se stává manželství neudržitelné a nesnesitelné. Toto poznání je opravdu zvláštní, protože při uzavírání manželství by se mohlo zdát, že pokud si dva lidé rozumí, zvyknou si na sebe a mají společné životní cíle včetně výchovy společných dětí, tak co by je mohlo v pozdější době ohrozit? Za nejrizikovější jsou považovány první roky manželství. Tak proč se rozpadají manželství trvajících i přes dvě desítky let? Obecně lze dospět k závěru, že mezi lidmi chybí stále častěji vzájemná úcta a pokora. Alarmující je, že ve většině případů rozpadu dlouhodobých manželství lze podrobnějším zkoumáním dojít k poznání, že klíčový problém se nachází v původní rodině, ve výchově a rodinných dispozicích. Z tohoto úhlu pohledu nebyl požadavek zavedený zákonem o rodině, aby snoubenci o sobě získali před uzavřením manželství co největší spektrum nejzásadnějších informací, irelevantní.

Lze proto jen doporučit, aby snoubenci před uzavřením manželství pobývali co nejvíce v rodině svého partnera, seznámili se s jeho prostředím, rodiči, prarodiči a kamarády, pozorovali, jaké jsou mezi nimi vztahy, jak reagují na různé životní situace, jak zvládají stres

a konflikt, ale také a především, jak jsou schopni sdílet radost a štěstí. Není-li v rodině partnera mezi jejími členy patrná vzájemná láska, opora a úcta, chybí-li tam smích a radost, a naopak dominují vztahy nevráživosti, ignorance, intolerance, apod., měl by to být navýsost varovný signál. Jeho podcenění se nemusí v budoucnu vyplatit. Představa snoubence, že druhému nabídne vstřícnější prostředí své rodiny, obklopí jej pozorností a láskou, se nemusí naplnit. Častokrát dochází po nějaké době k opaku, protože osoba, která ve své primární rodině nezažívala pozitivní vjemy, začne žárlit na rodinné prostředí svého manžela a často se stává, že jej chce z tohoto prostředí násilně vymanit. Dochází mnohdy k různým manipulacím s city a k citovému vydírání. Taková situace se však už netýká pouze manželů, ale dopadá na celou rodinu a především děti, které často přichází rozchodem svých rodičů i o kontakt s prarodiči, se kterými měli vřelé vztahy.

Stejně jako zákon o rodině, tak i nový občanský zákoník přebírá v ustanovení § 665, popisujícím proces sňatečného obřadu, povinnost snoubenců informovat se o svém zdravotním stavu. Výslovně je zakotveno, že snoubenci při sňatečném obřadu uvedou, **dříve než učiní sňatečný obřad**, že jim nejsou známy překážky bránící uzavření manželství a že navzájem znají svůj zdravotní stav a že zvážili uspořádání budoucích majetkových poměrů, svého bydlení a hmotné zajištění po uzavření manželství. Institut obsahující prohlášení snoubenců o znalosti svého zdravotního stavu a překážkách bránících uzavření manželství před učiněním sňatečného obřadu připomíná kdysi známé ohlášky.

Z hlediska majetkových vztahů je na místě, aby snoubenci před vstupem do manželství uvážili, jaký zvolí budoucí majetkový režim. Snoubenci by si měli dobře rozmyslet, zda se přizpůsobí zákonnému majetkovému režimu společného jmění, nebo zda si smluvně upraví majetkový režim odlišný od zákonného režimu. Smlouva o manželském majetkovém režimu vyžaduje formu veřejné listiny a pro smluvený režim nelze sjednat zpětný účinek. Rozhodnou-li se snoubenci pro smluvené majetkové uspořádání, musí jej upravit formou notářského zápisu před vznikem manželství.

Sňatek je nepochybně významná chvíle v životě každého občana. Z tohoto důvodu nový občanský zákoník shodně s dosavadní právní úpravou klade důraz na svobodný a plný souhlasný projev vůle snoubenců před orgánem určeným k provedení sňatečného obřadu, který musí být uspořádán jako veřejný a slavnostní. Souhlasný projev vůle snoubenců vstoupit do manželství se činí v přítomnosti dvou svědků. S principem veřejnosti, ale i zajištění slavnostní formy sňatečného obřadu se váže povinnost orgánu, před kterým je manželství uzavíráno, zajistit takové prostředí, aby obřad nebyl nikterak narušen a proběhl důstojně. Nicméně porušení principu zachování slavnostní formy nemá žádné právní důsledky na existenci vzniku manželství. Lze si představit, že orgán, před kterým je manželství uzavíráno, by mohl v případě narušení sňatečného obřadu některým z jeho účastníků či zvenčí, odmítnout provedení obřadu.

Postavení svědka zákon nedefinuje a nestanoví pro tuto funkci žádná konkrétní kritéria, jako je například vztah ke snoubencům, státní příslušnost, věk apod. Jelikož svědek podepisuje